

Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XX, Sayı/Number 2
Aralık/December 2005, 163-165.

Women and Society in Greek and Roman Egypt: Ed. Jane Rowlandson, Cambridge 2003: Cambridge University Press. XVIII+406 sayfa, 3 harita, resimli.

Editörlüğü Jane Rowlandson tarafından yapılan bu eser, Yunan ve Roma dönemi Mısır'ındaki kadının ve toplumun sosyal hayatı temel alınarak ayrıntı olarak hazırlanmıştır. "Women and Society in Greek and Roman Egypt" adlı eserin ilk sayfaları, List of maps VII, List of figures VII, List of plates VII, Preface IX, Acknowledgements XI, Abbreviations XII, Notes for the reader XIV, Glossary XVII, bölümlerinden oluşur. Asıl metin altı bölümden oluşmaktadır (s. 1-368). Arkada List and concordance of texts (s. 369-3819, Bibliography (s. 382-397) ve Index (s. 398-406) bulunmaktadır.

Asıl metnin bölüm başlıkları aşağıdaki şekildedir:

- I. Introduction: s. 1-23
- II. Royalty and Religion: s. 24-83
- III. Family Matters: s. 84-154
- IV. Status and Law: s. 155-217
- V. Economic Activities: s. 218-279
- VI. Being Female: s. 280-368

Kitabın girişinde (Introduction) kitabın amacı ve kapsadığı konular ile Mısır'ın Yunan ve Roma dönemindeki tarihi okuyucuya çok fazla ayrıntıya girilmeden anlatılmıştır. Piramitleri, tapınakları, heykelleri, yazılı metinleri, insan ve hayvan mumyalarının korunması gibi, Antik Mısır medeniyeti hakkında birçok bilgiye sahibiz. Antik Mısır'da sadece firavunlar değil, Haçepsut, Nefertiti ve Ptolemaios hanedanının son yöneticisi olan Kleopatra gibi asil kadınların, kraliçelerin varlığına da aşinayız. Antik Mısır tarihinin son dönemi (İ.Ö. 332- İ.S. 641), yani Mısır'ın Makedon kökenli hanedanı olan Ptolemaioslar, sonra Roma ve daha sonra da Bizans egemenliği altındaki dönemler, bu kitabın ilgilendiği başlıca zaman dilimidir. Bu dönemlere ait pek çok belge zinciri vardır. Belgeler, taşra kasaba ve köylerinde yaşayan sıradan insanların hayatlarıyla ilgilidir ki bunlar hem yazılı metinler, hem arkeolojik bulgular, hem de mevcut diğer malzemelerden oluşmaktadır. Bu mevcut bulgular, geleneksel Mısır medeniyetinin iç dinamiği tarafından şekillendirilmiş karışık toplumu betimler ki hem Yakındoğu ve Afrika, hem de Yunan ve Roma kültürlerinin etkisine maruz kalmıştır. Bu kitapta Ptolemaioslar ve Roma dönemi Mısır'ı kadınlarının hayatlarının belgelenmesi ve kültürel iç dinamik içindeki yaşamlarının nasıl olduğuna dair örnekler vardır.

5. yüzyılın ortasında, ünlü Yunanlı tarihçi Herodotos'un Mısır'ı ziyaret ettiği dönemde Mısır, Kambyses'in M.Ö. 525'teki fethinden beri Pers imparatorluğunun bir parçasıydı. Yerel firavunların yönetiminde oldukları kısa dönemleri saymazsak, yönetimde yabancılar söz sahibiydi. Yunan ve Pers çatışmasının dökümü sırasında Herodotos Mısır tarihi ve sosyal gelenekleri hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Bunlardan bazıları iklimin Mısır kültürü üzerindeki etkisi,

Yeni Yayınlar

Mısır'ın iki ana bölgeye ayrılması, önemli merkezleri ve o dönemde Mısır'da yaşayan Yunanlılar'dır.

Mısır'da İskender dönemi, onun 332/1 kışında, Mısır'ı kontrolü altına aldığı kurtarıcı olarak karşılandığı zamandan itibaren başlar. İskender'in Sive vahasına yaptığı yolculuk, "Zeus'un oğlu" olarak anılmaya başlanması, Yunan dünyasının gelecek altı yüzyılı boyunca en büyük politik, kültürel ve ekonomik merkezi olan İskenderiye'yi kurması, 331'de Babil'e gidiş ve Mezopotamya'da 323 Haziranı'nda ölmesine kadarki dokuz yıllık zaman, İskender dönemidir.

İskender'in ölümü, onun imparatorluğunu kontrol etmek için generalleri arasındaki uzun bir mücadeleyi başlattı. Valilik paylaşımı sırasında Mısır, ülkenin kontrolünü derhal alan, rakiplerine karşı şiddetli geçen mücadelede konumunu savunan ve sağlamlaştıran Lagos oğlu Ptolemaios'a verildi. Başlangıçta Ptolemaios da tıpkı diğer generaller gibi sınırları, III. Philip (İskender'in erkek kardeşi) ve IV. Aleksandros (İskender'in oğlu) adına yönetti. Ancak 305 yılı kasımında Ptolemaios, kendisine hem Yunan, hem de Makedon unsuru olan "basileus" (kral) ve Mısır unsuru olan "firavun" unvanlarını vermiş ve böylece Mısır'da Ptolemaios hanedanı başlamıştır. Bu hanedanın Mısır üzerindeki yönetimi, kraliçe Kleopatra'nın 31 yılı Eylülünde Actium'da Roma'ya yenilmesine kadar sürmüştür. Actium'dan sonra Mısır, Roma'nın eyaleti haline gelmiştir.

Ptolemaios'lardan farklı olarak Romalılar, Mısır'a göçü teşvik etmediler. Roma dönemi Mısır'ı ayrıntılı olarak Romalılar tarafından anlatılmıştır. Bu dönemde herkes ve herşey sayılmış ve kaydedilmiştir. Sivil irade ile ilgili tüm belgeler, Yunanca yazılmış, Latince ise sadece ordu ve bazı Roma vatandaşları ile ilgili diğer belgelerde kullanılmıştır.

Yunan ve Roma dönemi Mısır'ından kalan, sosyal hayat hakkındaki binlerce kurutulmuş papirüs belgeleri, bu kitabın bakış açısını oluşturur. Bu dökümanların çoğunu, Delta ve Arsinoite *nomu*'ndan elde edilen papirüsler oluşturur. Ancak Yunan ve Roma dönemi Mısır'ında papirüs tek yazım aracı değildi. Örneğin "ostraka" (çanak- çömlek parçası) da ucuzluğu ve okunmuş kolaylığı açısından kısa ömürlü metinlerin yazımı için o dönemde yaygın ve elverişli bir araçtır.

Heredotos, Diodoros ve Strabo gibi antik yazarların kaleme aldıkları eserlerinde de Mısır hakkında ayrıntılı bilgiler vardır. Ayrıca arkeolojik kanıtlar, pekçok iyi korunmuş Ptolemaioslar ve erken Roma döneminde yapılmış Yukarı Mısır (Philae'deki İsis tapınağı gibi) tapınakları da bize ayrıntılı bilgi sunar. Ancak kentsel siteleri konusunda pek şanslı değiliz. Bize bu konuda, etkili bir biçimde kazılmış tek şehir olan Hermopolis dışında, bu dönemle ilgili bilgi verebilecek kentsel siteleri yoktur. Pekçoğu İskenderiye gibi ya modern şehrin binalarının altında kalmış ya da deniz tarafından yutulmuştur.

Kitabın "Kraliyet ve Din" (Royalty and Religion) adlı ikinci bölümünde, kadının kraliyet içindeki konumu ve dinsel etkinliğine yer verilmiştir. Yunan ve Roma dönemi Mısır'ında kadınlar, o dönemde normal sayılan bir bakış açısı ile halka ait konum ve rollerin dışında bırakılmıştır. Ancak Ptolemaioslar dönemi Mısır'ında, diğer Hellenistik krallıklarla karşılaştırıldığında, hanedanın kadın üyelerine tanrıçalık ve kadın rahiplik gibi çok büyük yetkiler verilmiştir. Onların bu dinsel ve kraliye etkinlikleri, Roma imparatorluk dönemi Mısır'ında sadece sosyal açıdan değil, hanedan propagandasında rol oynamaları açısından da son bulmuştur. Ptolemaioslar dönemindeki tanrıçalar, özellikle de İsis ve tanrılaştırılmış kraliyet kadınları ve onların kültleri hakkında önemli bilgilere sahibiz. Birçok kulte başrahip erkek olmasına rağmen bu dönemdeki kültlerin Mısır dininin özelliği olarak kadın rahiplere sahip olması söz konusuydu

Yeni Yayınlar

ki bu rahiplik statüsü miras yoluyla da geçen bir durumu da içeriyordu. Ancak bu statüler, Roma yönetimi altında yok olmuş ve Roma imparatorluk kültürüne özel bir rol vermemiştir. Hıristiyanlığın yayılımı ve organize olmuş kiliselerin kadına dinde önerdiği rol ise, şehitlik, azizlik, rahibelik rolleri olmuşsa da asla münzevi ve rahiplik gibi yüksek statüleri olmamıştır.

“Aile Sorunları” (Family Matters) adlı üçüncü bölümde ise, Yunan ve Roma dönemi Mısır’ı ailesi, ayrıntılı bir bakış açısı ile irdelenmiştir. Bu bölümde aile içi meseleler anlatılırken özellikle, Zenon, Serapeum, Dryton ve Apollonia, Tryphon, Apollonios, Taesion/ Taesis, Gaius Julius Niger, Saturnila ve oğulları, Paniskos ve Ploutogenia ve Flavius Dioskoros arşivlerinden çıkarılan belgeler ışığında aile hayatı, özel meseleler, sosyal gelenekler, evin çekip çevrilmesi, doğum, miras gibi konularda ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Kitabın “Hukuki Durum ve Kanun” (Status and Law) adlı dördüncü bölümünde ise, kadınların yasal statülerini ve yetkilerini daha çok, yaptıkları evlilikler, geçimlerini nasıl sağladıkları ve onların emlakları hakkındaki metinlerden bilindiğine değinilmiştir. Bu dökümanların pekçoğunun dili Yunanca’dır. Ancak bu genelde Yunan kanun sisteminin baskın bir etkisi olduğunu düşündürse de birleştirilmiş bir Yunan kanun sistemi olduğu anlamına gelmez. Kanunlar bir şehirden diğerine çeşitlilik gösterir. Tıpkı İskenderiye, Naukratis ve Ptolemais’in kendine özgü kanunları olduğu gibi. Romalılar ise Mısır’ı ele geçirdiklerinde karmaşık bir yasa sistemini de beraberlerinde getirdiler. Ancak bu sistem ilk başlarda az sayıdaki Roma vatandaşlarına uygulansa da, daha sonraları yavaş yavaş Ptolemaioslar döneminden miras kalan Hellenistik uygulamalara da tesir etti. Roma vatandaşları tüm nüfuza yayılınca İ.S. 212’de Roma kanunu resmi olarak tüm Mısır’da uygulanmaya başladı. İ.S. 324’de Hıristiyanlığı açıkça ifade etmiş bir imparator olan Konstantin’in idaresinde pekçok imparatorluk kanunda Hıristiyanlık etkisi görülmeye başladı.

Kitabın “Ekonomik Faaliyetler” (Economic Activities) adlı beşinci bölümünde, papirüslerin bize sunduğu bilgilerin, kadınların ekonomik hayatları hakkında pekçok ipucu verdiğine değinilmiştir. Ancak buradaki ifadelerden çağdaş anlamdaki kariyer teriminin o dönem kadını için geçerli olduğunu iddia etmemiz çok zordur. Kadınların ekonomik faaliyetleri, sahip oldukları tarımsal araziler ve katılım içinde oldukları tarımsal iş veya yönetim açısından incelenmiştir. Ayrıca kadınların mal mülk sahibi olmaları, para kullanımları ve istihdamdaki rolleri de bu bölümde irdelenmiştir.

Kitabın “Kadın Olmak” (Being Female) adlı son bölümde ise, Yunan ve Roma dönemi Mısır’ı kadınının hayatı; doğum, evlilik ve ölüm konusuna değinilmiştir. Ayrıca sosyal geleneklerin kadının kaderini nasıl etkilediği ile ilgili örnekler de verilmiştir. Bu bölümde ayrıca kadınların sosyal hayattaki faaliyetlerine, doğumdan eğitime, evlilikten evlilik hayatına, hastalıktan ölüme göre tespit edilen durumlar anlatılmıştır. Yunan ve Roma Mısır’ındaki kadını karakterize eden çelişkili görüntülerin incelenmesi ile bu bölüm sona erer.

Kitap Ptolemaios dönemi Mısır’ında yaşayan kadınların yaşamlarını, hem metinlerin hem de tasvirlerin el verdiği ölçüde bütün ayrıntıları ile ortaya koyan bir eserdir. Bu yönde yapılmış eserlerin azlığı göz önüne alındığında daha da önem kazanmaktadır.

Ayşe F. Caman

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....